

Dr. Öğr. Üyesi
Çağrı YALÇINKütahya Dumlupınar
Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
İç Mimarlık Bölümü
cagri.yalcin@dpu.edu.tr

Corresponding Author

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8408-9190>Dr. Öğr. Üyesi
Elif ÖZDOĞLARKütahya Dumlupınar
Üniversitesi Mimarlık
Fakültesi İç Mimarlık Bölümü
elifozdoglar@hotmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9997-9487>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 28/03/2023 30/03/2023

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1272116>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Osmanlı Resim Sanatında Osman Hamdi Bey, Figür ve Mekan Üzerine Bir Araştırma

Osman Hamdi Bey, A Research on Figure and Space in Ottoman Painting Art

Öz

Bu araştırmanın amacı Osmanlı resim sanatının önemli isimlerinden Osman Hamdi Bey ve eserlerindeki oryantalist anlayışla oluşturulan mekansal yaklaşımının analiz edilmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda resim sanatı bir takım geleneksel anlayışlar sebebiyle geç gelişim göstermiştir. Ancak Şeker Ahmet Paşa, Hoca Ali Rıza, Halil Paşa gibi önemli sanatçılar geç de olsa Osmanlı resim kültürünün oluşturulmasını sağlamıştır. Orient Express'in İstanbul seferlerine kadar Avrupa için büyük bir gizem olan payitaht İstanbul ve Osmanlı, bu sanatçılar sayesinde görsel bellek ürünlerine dönüşmüşlerdir. Sanatçı eserlerinde genellikle gerçek mekanları, özgün sahnelerle yorumlayarak aktarmıştır. Bunun için fotoğraflardan yararlanmış, görev yaptığı ve seyahat ettiği yerlerdeki yaşayış ve mekanları da konu edinmiştir. Osman Hamdi Bey yalnız ressam olarak değil, eğitimci, müzeci ve arkeolog olarak da Osmanlı sanatına hizmet etmiştir. Bu çalışma kapsamında, sanatçının yaşamına ve oryantalist bakış açısına değinilecek ve Osman Hamdi Bey'in eserleri figür ve mekan ekseninde irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Osman Hamdi Bey, Osmanlı, Resim, Figür, Mekan

ATIF: YALÇIN Çağrı, ÖZDOĞLAR Elif, "Osmanlı Resim Sanatında Osman Hamdi Bey, Figür ve Mekan Üzerine Bir Araştırma" Üzerine İnceleme", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 9/1 (Mart 2023), s. (185-194)

CITE: YALÇIN Çağrı, ÖZDOĞLAR Elif, "Osman Hamdi Bey, A Research on Figure and Space in Ottoman Painting Art", *Journal of History and Future*, 9/1 (March 2023), pp. (185-194)

Abstract

The purpose of this research is to analyze Osman Hamdi Bey, one of the important names of Ottoman painting, and his spatial approach, which was created with an orientalist understanding in his works. The art of painting in the Ottoman Empire developed late due to some traditional understandings. However, important artists such as Şeker Ahmet Pasha, Hoca Ali Rıza and Halil Pasha contributed to the creation of the Ottoman painting culture, albeit late. Istanbul and the Ottoman Empire, which were a great mystery for Europe until the Istanbul flights of the Orient Express, turned into visual memory products thanks to these artists. In his works, the artist generally conveyed real places by interpreting them with original scenes. He used photographs for this purpose, and also talked about the living and places in the places where he worked and traveled. Osman Hamdi Bey served Ottoman art not only as a painter, but also as an educator, museologist and archaeologist. Within the scope of this study, the artist's life and orientalist perspective will be mentioned and Osman Hamdi Bey's works will be examined on the axis of space.

Keywords: Osman Hamdi Bey, Ottoman, Painting, Figure, Space

Giriş

Osmanlı resim sanatı, özgün kimliğini ve ifade gücünü batılılaşma döneminde kazanmıştır. Bu sanatın geç olgunlaşmasının nedenleri arasında konu ve kavram düzeyinde bazı geleneksel kısıtlamaların mevcudiyetinden söz etmek mümkündür. Batılılaşma öncesi dönemde 16. yy ve 17. yy'da dinsel konular Osmanlı'da resim sanatının odak noktası olmuştur.¹Batılılaşma dönemi bazı kaynaklara göre Lale Devri, bazı kaynaklara göre Tanzimat dönemini başlangıç noktası olarak almaktadır. 18.yy'da Lale Devri'nde Levni'nin minyatür sanatına getirdiği yenilikler bu sanatın özgürleşmesinin ilk adımların arasındadır bu bağlamda sanat konusunda da özgünleşmenin başladığı noktadır. “Ayrıca 18. yüzyılın ilk yarısı Lale Devri'nde (1718–1730) Topkapı Sarayı'nda duvar resimleri yapılmış, 19. yüzyılda ise Osmanlı'nın Batılılaşan yönünü vurgulamak için inşa ettirilen Dolmabahçe Sarayı'nın iç mekânlarında ve yine aynı yüzyılda inşa edilen geleneksel konutlarda kullanılmıştır.”²

Bu dönemde resim sanatının Osmanlı hükümdarları ve devlet adamları arasında batılılaşma göstergelerinden biri olarak benimsenmesi onun gelişmesinde en önemli etkenlerdendir.³ Batılılaşma ile birlikte Venedik'te bulunan padişah portreleri arşivi de Osmanlı İmparatorluğu tarafından istenilmiştir. Anadolu'ya gelen tüccarlar yanlarında hususi ressamalarını getirerek doğu yaşamından sahnelerin resmedilmesini sağlamışlardır. Ancak genellikle bu ressamlar tarafından çalışılan figürler gayrimüslim vatandaşlar

1 Kaplan, N. (2011). Osmanlı Resim Sanatında Cehennem Tasvirleri. *Mukaddime*, 4(4), 175-195.

2 Demirarslan, D. (2016). 19. Yüzyıl Türk sivil mimarisinde duvar resmi estetiği ve İstanbul teması. *Mimarlık ve Yaşam*, 1(1), 105-125.

3 Gülaçtı, İ. E. (2017). Osmanlı Resim Sanatı ve Propaganda İlişkisi: Padişah Resimleri ve Şişli Atölyesi. *Yıldız Journal of Art and Design*, 4(1), 29-65.

olmuştur.⁴

Mühendishane-i Berri Hümayun, Galatasaray Mektebi Sultanisi, Darüşşafaka Lisesi gibi batılılaşmanın öncü eğitim kurumlarında resim dersleri verilmesi, resim eğitimi için öğrencilerin Avrupa'ya öğrenci gönderilmeye başlanması resim sanatı için önemli gelişmelerdendir.⁵ Yine de asker kökenli ilk ressamlar geleneksel anlayıştan ayrılmamış, figüratif resimler yapmaktan kaçınmışlardır.⁶ Bunun yanı sıra Avrupalı, levanten ve gayrimüslim ressamlar, batı üslubunda portre sanatının gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu sanatçılar arasında Manas ailesi üyeleri, Josef, Konstantin, Antranik Efendi gibi sanatçılardan söz etmek mümkündür.⁷ Avrupalı önemli sanatçılarda Saray ressamı olarak görev yapmışlardır. Bu sanatçılar arasında, Ayvazovski, Zonaro gibi isimlerden söz etmek mümkündür.

“Orient” (doğu) teriminden türeyen, doğu insanlarına özgü geleneksel değerler ve tarihi gelişmelerin incelendiği bir bilim dalıdır.⁸ Oryantalizm tüm semavi dinleri kapsayan bir anlayıştır.⁹ 19.yy'da Oryantalizm Batı toplumunun gücünü yitirmeye ve çözülmeye başladığı bir dönemde görkemin sembolü olarak sanatta doğunun konu edilmesiyle yeniden gündeme gelmiştir. Resim sanatında ise 19. yüzyıl başlarında Fransız sanatçılar öncülüğünde sanat tarihinde yer bulmuştur.¹⁰ Modernist oryantalizm doğunun gizemine açılan bir pencere vasfı üstlenmiştir. Aslında kökeni Roma İmparatorluğu'nun, Mısır ve İran gibi uzak coğrafyalara yaptığı seferlere dayanmaktadır.¹¹

Osman Hamdi Bey, yalnız ressam değil aynı zamanda üst düzey devlet memuru, eğitimci, müzeci ve arkeologtur. Diplomatik memuriyete devam etmek için çaba sarf eden Osman Hamdi, Paris'te yaşamış, Bağdat'ta ve Viyana'da da görev yapmıştır. Kadıköy belediyesinin kurulmasının ardından bu belediyenin başkanlık görevi yapmış, daha sonra da 6. Daire olarak anılan Beyoğlu Belediyesi'nde aynı görevi yürütmüştür. Osmanlı'da modern müzecilik anlayışının kurucusu ve Müze-i Hümayûn'un da müdürüdür.¹² Siyasi Uyanışı Bağdat'ta 1869–1871 yılları arasında, antropolojik olgunluğu Nemrud Dağı'nda 1883 yılında yürütülen arkeolojik çalışmalarda, Bağdat'ı yeniden keşfetmesi ise 1892–

-
- 4 Solnon, J. F. (2020). Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa (2. Baskı). *Ali Berktaş (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.*
 - 5 Erişti, Ö. C. (2015). Geç dönem Osmanlı resim sanatında kadın imgesinin temsili. *Moment Dergi*, 2(2), 59-79.
 - 6 Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma döneminde resim sanatının ortaya çıkışı ve Osmanlı kimliğinin resimsel anlatımı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 117-134.
 - 7 Küçükbaşköylü, S. N. (2015). Osmanlı Sarayının Portre Ressamları". *Milli Saraylar, Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, 5, 14.
 - 8 Kaya, Y. (2017). Oryantalizm–Postkolonyalizm ve Sanat. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(30), 647-665.
 - 9 Kaplanoğlu, L. (2020). Oryantalizm Ekseninde Sanat, Siyaset Ve Din İlişkisi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(45), 722-729.
 - 10 Coşkun, Z. (2019). Oryantalizm, Edward Said ve Sanat Tarihinde Değişimler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 215-247.
 - 11 Kıran, H. (2014). 19. Yüzyıl İstanbul'unda Oryantalizm ve Resim Sanatı. *Hakemli Dergi, Yıl: 2014 Sayı: 26/Bahar Peer-Reviewed Journal, Year: 2014 Issue: 26/Spring*, 81.
 - 12 Eldem, E. (2019). Osman Hamdi Bey'in “karanlık” yılları (1871-1881). *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, (17), 53-75.

1896 yılları arasında gerçekleşmiştir.¹³ Büyük İskender Lahdi'de gün yüzüne çıkardığı arkeolojik değerlerdendir. Babas Paris'te eğitim gören ve daha sonra sadrazamlık gibi önemli görevlerde de bulunan İbrahim Edhem Bey, gibi aynı ülkede hukuk eğitimi almak için bu kente gider ancak Gérôme ve Baulanger'in atölyelerine devam etmesi onun içinde oryantalist bir sanatçı oluşmasına neden olur.¹⁴ Sanat yaşamına ilk adımlarını Paris'te atan sanatçı, sanatın yalnız uygulanmasında değil, kurumsallaşmasında da önemli bir isim olur. 1882 yılında ilk akademik sanat okulu olan Sanayi Nefise Mektebi'ni kurarak, güzel sanatlar eğitiminin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır.¹⁵ Osman Hamdi Bey'in damadı Vahid Bey'de bu okulda sanat tarihi dersleri vermiştir.¹⁶ Sanayi Nefise Mektebi bir erkek sanat okulu olarak açılmıştır, ancak 1914'te resim öğretmeni yetiştirmek için kurulan İnas Sanayi Nefise Mektebi ile birleşerek bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Üniversitesi halini almıştır.¹⁷ Sanatçı aynı zamanda Les Costumes Populaires de La Turquie (Türk Halk Kıyafetleri) isimli bir yayını Viyana Uluslararası Sergisi için derlemiştir.¹⁸

Mekanın, deneyimlenen bir gerçekliğe olan yolculuğu resim sanatında espas ile beraber değerlendirilmelidir.¹⁹ Boşluk ve doluluk arasındaki denge, resmin anlatım gücünü attırır. Mekanın algılanması, toplumlar arası farklılıklar gösterir.²⁰ Bir toplumda makbul olan mekan tipi ve dekoratif detaylar, bir diğer toplum için herhangi bir ifade gücüne sahip olmayabilir. Mekân, uzayda belirlenmiş ve tanımlanmış bir alandır. Resim sanatında ise figürlerin sanat evreni içerisinde yerleştirildiği alan mekandır.²¹ Ayrıca resim sanatında mekan kompozisyonu oluşturan nesnelere üç boyut yanılsama oluşturacak şekilde bir araya gelmesidir.²² Resimde mekan resim düzlemi üzerinde tahayyül edilen sahne ile sınırlıdır.

Osman Hamdi Bey'in Resimlerinde Oryantalizm ve Mekan

Osman Hamdi Bey eserlerinde; mesleklerini icra eden çeşitli meslek gruplarını, görevlerini icra eden din görevlilerini ve ibadet edenleri, kadınları ve sosyal hayatlarını,

-
- 13 Eldem, E. (2011). An Ottoman Traveler to the Orient: Osman Hamdi Bey. *The Poetics and Politics of Space*
- 14 Tataroğlu, E. (2019). Osman Hamdi Bey: 19. Yüzyılın Türk Müzecisi-Devlet Adami-Ressamisanat Eğitimcisi-Arkeoloğu. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(221), 175-185.
- 15 Özçelik, N. (2020). Osman Hamdi Bey'in Portrelerinde Anlam. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(2), 449-458.
- 16 Doğan, C., & Özdoğlar, E. (2015). Starting and today of the interior architecture education; a comparative research on the models of mimar sinan fine arts university, sanayi-i nefise mekteb-i alisi (former mimar sinan fine arts university) and ecole des beaux arts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 4108-4116.
- 17 Tunç, U. (2018). *Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim, Sanat ve Kadın: İnas Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi Örneği* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- 18 Bey, O. H. (1873). *Les Costumes populaires de la Turquie en 1873*.
- 19 Ülker, D. (2016). *Mekan yanılsamasından resim yüzeyine espas* Doctoral dissertation, Anadolu Üniversitesi.
- 20 Altan, İ. (1993). Mimarlıkta Mekan Kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19, 75-88.
- 21 Kınalı, N. (2006). *1960 sonrası figüratif resimde mekan sorunu* Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi.
- 22 Kanaç, A. R., & Elmas, H. (2018). Resimde Manipülasyon Bağlamında Mekan ve Figür. Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi.

saray kadınları ve saray ahalisinin gündelik yaşamını resmeder. Bu betimlemeler esnasında fotoğraflardan yararlanmıştı. Bu nedenle mekanları realist bir zemine oturmaktadır. Oryantalizme olan ilgisi, Paris’te atölyelerine devam etme olanağı bulduğu Gérôme ve Baulanger’in etkisidir. XIV. yüzyıldan itibaren bir tekstil ürünü olan Türk halıları Avrupa’da önem kazanmaya başlar ve oryantalist ressam Jean-Léon Gérôme resimlerinde bu halıları ve imalatçıları kullanır.²³ Ayrıca 19. yy’da Doğu bir giz olarak, küresel düzeyde merak konusudur.

Osman Hamdi Bey kariyerinin ilk döneminde hem “Marie’nin Portresi”, “Pembe Şapkalı Çocuk”, “Pembe Şapkalı Kız” gibi portre çalışmalarının fonunda naturel bir peyzaj kullanır. İlerleyen yıllarda ise Osmanlı kentlerin cazibe merkezlerini, sokaklarını, tarihsel ve kültürel değere sahip mimari yapılarını, dini yapılarını (camii ve türbeleri), iş yerlerini, konutlarını ve sarayın bölümlerini resmeder. Mekan kompozisyonunda yerel dekoratif öğeleri, geleneksel motifleri, Osmanlı’ya ait sanat ürünlerini, kapı ve pencere gibi ince yapı detaylarını, düşey sirkülasyon alanı olarak yapıların merdivenlerini ve kot farklarını, yerel mimarının kemerlerini, avlularını, bahçelerini, duvar yüzeylerini, döşeme kaplamalarını ve yüzey örtülerini, lokal halılarını, çatı ve güneşlik tiplerini kullanır.

Bağdat Surları ve Sitti Zübeyde Türbesi

Bağdat Valiliği’nde iki yıl boyunca, uluslar arası ilişkiler alanında diplomat olarak çalışan Osman Hamdi Bey bu süreçte, on ikinci yüzyıl Bağdat surlarının kalıntıları çöl peyzajında resmeder. Çekinik figürler mekanı tamamlayıcı nitelik taşır. Her iki çalışmada suluboya tekniği ile icra edilmiştir. “Sitti Zübeyde Türbesi” ise Harun Reşit’in eşi ve İkinci Abbasi Halifesi El-Mansur’un kızı Zümrüd Hatun’a aittir.²⁴ Mukarnas kubbe dikkat çeken detaylardandır. Sarı tonlu resimlerde Bağdat bölgesinin sıcak iklimini hissetmek ve yerel mimariyi anlamlandırmak mümkündür.

Osmanlı Kasabı, 1878 ve Harap Kapı, 1878

Osmanlı Kasabı sanatçının aynı yıl yaptığı “Harap Kapı” isimli eserle aynı mekanı betimlemektedir. Her iki eserde tuval üzerine yağlıboya tekniğiyle yapılmıştır ve 32,5x27cm ölçülerindedir. Ancak “Harap Kapı” isimli eserin paleti gri, “Osmanlı Kasabı” isimli eserinki ise sarı alt tondur. Zemin kotundan üç basamakla ulaşılan kemerli kapı kasası taş malzemedir, kapı ise ahşaptan yapılmıştır. Ahşap destekler yardımı ile duvara sabitlenen ahşap güneşliğin üzeri tekstil materyal ile kaplanmıştır. Aralanan ahşap kapıda kasap beklemektedir. Güneşliğe ise kesilmiş bir hayvan ayağından asılmış bir pozisyonda durmaktadır. Kesik baş ise merdivenlerdedir. Her iki eserde de kapı deformasyona uğradığından, sosyo-ekonomik bağlamda mekan bir üst sınıfa gönderme yapmamaktadır.

Arzuhacı

Bu eserde, tuğla hatıllarla güçlendirilmiş taş duvar, içerisinde kemerli ve çini alınlıklı bir pencere bulunmaktadır. Pencerenin muhafazası geometrik desenli metal bir parmaklıktır. Duvarda biten yeşil otlar rutubetli bir iklime işaret etmektedir. Üzerine geleneksel motiflere

23 Aytaç, A. (2012). Oryantalist Ressam Jean-Leon Gérôme’nin Tablolarında Tasvirilenmiş Türk El Dokumaları. *Turan-Sam*, 4(13), 97-104.

24 Öndin, N. (2022) *Osman Hamdi Bey*. Hayalperest Yayınevi

sahip bir halı örtülen alçak masa benzeri bir düzleme üzerinde outran Arzuhalci iki kadın müşterisinin isteklerini yazıya dökmeye çalışırken, tekstil materyali krem rengi bir güneşlik onları korumaktadır. Olayı izleyen iki sokak köpeği ise resme figüratif zenginlik katmaktadır. Arzuhalcinin sarığı ve şalı, kadın figürlerinin feraceleri geleneksel Osmanlı kostümlerinden eserler taşımaktadır.

Gebze’de Çoban Mustafa Paşa Külliyesi ve Gebze’den Manzara

Yalnız payitaht İstanbul’u değil, Gebze, Eskihisar, Bursa gibi Osmanlı’nın önemli zenginliklere sahip değerleri de resimlerine taşımıştır. Gebze’de bulunan Çoban Mustafa Paşa Külliyesi’ni resmederken, yapıyı peyzaj içerisine oturtmuştur. Külliye’nin kubbeli ve minareli yapıları Osmanlı mimarisi içerisinde karakteristik bir tutum sergiler. Bu Külliye, Sultan Selim’in kızlarından Hafsa Hatun’un eşi Çoban Mustafa Paşa tarafından inşa ettirilen yapının memlûk tarzı süslemeleri bulunmaktadır. Külliye, camii, türbe, medrese, tekke, imaret, kütüphane, darüşşifa ve hamamdan oluşmaktadır.²⁵

Gebze’den Manzara isimli eserinde Gebze manzarasını tasvir ederken geleneksel Türk Evi’ne yer vermiştir. Üç katlı ve cumbalı olan ev, sıralı evler içerisinde en gösterişli olandır. Bu yapıda zemin kat yığma taş strüktüre, üst katlar ise ahşap ve kerpiç strüktüre sahiptir. Diğer evlerde tercih edilen ahşap kasalı ve kepenkli pencereler, kullanılan çatı sistemleri ve seçilen plan düzeni daha mütevazı geleneksel konutları tanımlamaktadır. Sıralı evler arkasında görülen kubbe dini bir yapıya işaret etmektedir. Güneşlikli bir kamelyaya sahip ortak bahçe peyzajında çocuk figürleri ve başlarında duran kadın figürü sahneyi zenginleştirmektedir. Figürler yerel kostümlerle dönemsel mekanı tamamlamaktadır.

Kuran Okuyan Kız, Ayakta Genç Kadın, Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız, İki Müzisyen Kız

Tüm bu eserlerde figürlerin kaftanları ve baş örtülerinin stil, doku ve renklerinden, bu genç kız figürlerinin sosyo ekonomik statülerinin “Gebze’den Manzara” ve “Arzuhalci” eserlerindeki figürlerden yüksek olduğunu anlamak mümkündür. Kaftanların desenleri, düğme detayları, iç gömlekleri net bir şekilde görülebilmekte, baş örtülerin desen ve oyalari seçilebilmektedir. “Kuran Okuyan Kız” ve “Ayakta Genç Kadın” eserlerinde dokuların boyutları eserlerin figüratif ve mekansal bağlamda taşıdığı oryantalist etkiler detaylı ve nettir. Haremden bir görüntü olarak betimlenen Kuran Okuyan Kız eserinde sedef kakma bir rahle, genç kızın önüne konumlandırılmıştır. Rahlenin üzerinde çiçekli bir örtü mevcuttur. Üzerine oturduğu dikdörtgen halı geleneksel motiflere sahiptir ve hemen önünde bir tombak buhurdanlık mevcuttur. Genç kıza fon oluşturan çini kaplamalı duvarda altıgen yıldız biçiminde desenli karolar bulunmaktadır. Pencerenin pervazı ve pencerenin muhafazası da geometrik desenlerden oluşmaktadır. “Ayakta Genç Kadın” eserinde ise sedef kakmalı ahşap kapı işlemeli çiçek desenli yeşil saten/ipek bir perde ile gizlenmiştir. Zemindeki kot farkı sarı döşeme örtüsü ve lacivert-sarı geleneksel motifli halı ile kaplanmıştır. Kapı ile aynı duvarda mavi-kırmızı-beyaz renklerde organik formlarda bir desene sahip çini pano yer almaktadır. “Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız” isimli eserinde Çelebi Sultan Mehmet’e ait Yeşil Türbe’de bir genç kız halı üzerine konan sedef kakma rahlede okuma yaparken

diğer figür ayakta türbeye bakmaktadır. Bu halı “Halı Taciri” tablosundaki kanatlı hayvan motifli halının bir benzeriyken soldaki halı ise bir Milas halısıdır.²⁶ Mavi çini kaplama lahit, geleneksel duvar süslemeciliğiyle bezenmiş bir yüzeyin önünde yer almaktadır.

“İki Müzisyen Kız” isimli eserinde ayakta duran genç kız figürü tambur, outran genç kız figürü ise tef çalmaktadır. Osmanlı’ya özgü yerel müzik enstrümanları çalan bu kızlar, döşeme örtüsü üzerine serilen bir halıda müziklerini icra etmektedirler. Mekanda taş malzeme ile oluşturulan kot farkı, geometrik desenlerle süslenmiş bir korkuluğa sahiptir. Merdivenlerin üzeri de yerel motiflerle süslenmiş bir halıyla kaplanmıştır. Duvarda çini bordür bulunmaktadır. Kızların üzerindeki giysilerin (üç etek ve entari) desenleri ve renkleri belirgindir. Saçları yapılıdır ve yemeni ile tutturulmuştur. Müzik konusundaki becerileri ve giyim tarzları ile bu kız figürleri sosyo ekonomik anlamda üst sınıfa ve hatta saraya mensupturlar. Mekan ise aslında Bursa Yeşil Cami’nin iç mekanıdır.

Cami Kapısı ve Konuşan Hocalar

“Cami Kapısı” isimli eserinde de “İki Müzisyen Kız” eserinde olduğu gibi Bursa Yeşil Camii konu edilmiştir. Mükebbireden sarkıtılan halı, taş balkon korkuluğu bir kimliğe sahiptir. Duvarlarda yer alan sülüs yazılar ve çini motifleri giriş kapısına görkemli bir görünüm katmaktadır. Avluda ve avluya çıkılan dört basamaklı merdivenlerde toplumun çeşitli kesimlerinden figürler mevcuttur. Yaşmaklı, feraceli, şemsiyeli ve baş örtülü kadın figürleri, sarıklı ve kaftanlı erkek figürleri, çocuk, kuş ve köpek figürleri ile girişte bir hareket algısı oluşturmuştur. Anıtsal yapı beyaz kesmetaş bir yapıdır. Memlük tarzı kandil Doğu’ya gönderme yapan bir başka detaydır. Seyyar tezgahlarda alışveriş sürerken, tezgahlar tekstil malzemedan güneşliklerle korunmaktadır. “Konuşan Hocalar” isimli eserde elinde kitabı ile outran figür Osman Hamdi Bey’in bizzat kendisidir. Bu çalışmada Karaman Hatuniye Medresesi’nin görsellerinden yararlanılmıştır. “Cami Kapısı” isimli eserde bulunan Memlük tarzı kandile bu eserde de kapı girişinde yer verilmiştir. Kemerli taş kapı organik motiflerle süslenmiştir. Üzerinde yer alan kitabede bitkisel motiflerle bezeli kitabe bulunmaktadır. Kesmetaş yapının avlusunda ahşap çatı ve onu taşıyan ahşap bir strüktürle bir gölgelik oluşturulmuştur. Kapı da ahşap kasa ve süslemeli ahşap bir kanada sahiptir. Avluda bulunan testiler, taşlar ve ahşap sandık mütevazi bir görünüm yaratmaktadır.

Kahve Ocağı

Bu eserde cariyeye konağın beyine kahve ikram ederken resmedilmiştir. Osmanlı konut iç mekan tasarımını yansıtan bu eserde çini kaplamalı yaşmaklı ocak hem ısınma hem de pişirme amaçlı kullanılan bir iç mekan donatısıdır. Minderler ve yastıklar üzerindeki motifler ve sedirin üzerinde yer alan halı desenleri geleneksel Türk Evi ile uyum içindedir. Duvarlarda yer alan nişler ve ahşap raflar mekan dokusunu tamamlamaktadır. İbrikler, gülebdanlıklar ve çini tabaklar dekoratif elemanlar olarak kullanılmıştır.

Kaplumbağa Terbiyecisi

Sanatçının en bilinen eserlerindedir. Bursa Yeşil Camii’nin üst katlarındaki odalarından biri olan mekanda Kaplumbağa Terbiyecisinde figür diğer örneklerden farklı

26 Bayraktaroğlu, S. (2011). Osman Hamdi Bey’in Tablolarındaki Bazı Halı Tasvirleri ve Bu Halılardaki Motifin İrdelenmesi. *Vakılar dergisi* (36)

olarak mekan içerisine oldukça büyük yerleştirilmiştir. Duvar dokusunda kullanılan çini kaplamanın üst kısmında yer alan yeşil boya dökülmüş ve tuğla duvar ortaya çıkmıştır. Kemerli ışıklıktan içeriye ışık ahşap pencereden ışık süzülmemektedir. Yerde karo döşeme kaplaması kullanılmıştır.

Sonuç

Osman Hamdi Bey, resim sanatına katkılarının yanı sıra Osmanlı'da sanat ortamı oluşmasına sağladığı katkılar ile de yadsınamaz bir değerdir. Akademik faaliyetleri Osmanlı'da sanat eğitiminin kurumsallaşmasını sağlamış, müzecilik faaliyetleri ise o döneme dek anlamı kavranamayan değerlerin derlenmesinin ve muhafaza edilmesinin önünü açmıştır. Osmanlı'da gösterdiği bu çabalar, Türkiye Cumhuriyeti'ne de sirayet etmiş ve ürettiği değerler artarak bugüne erişmiştir. Tüm bunların yanı sıra sanatçı oryantalist eserleriyle bir gizem olan Doğu'nun yaşamını plastik sanatlar üzerinden belgeleyerek küresel düzeyde etkin olabilecek bir görsel arşiv oluşturmuş, geçmişin fotoğrafını çekmiştir.

Osman Hamdi Bey eserlerinde, geleneksel Türk Evleri, Konaklar, Camiiler ve Türbeleri yapı tipleri olarak kullanmıştır. Mekan anlayışında yereli doğru ve etkin şekilde aktarmaya çalışan sanatçı mevcut mekanları, aynı veya farklı kullanım biçimiyle işlemiştir. Sokaklar, yapılar ve konutlarla kentlerin kültürel kodlarına da değinmiştir. Geleneksel motiflerle bezenmiş; Milas, Gördes, Kafkas halıları ve döşeme örtüleri, tombak buhurdanlıklar, çini panolar ve duvar kaplamaları, pencereler ve kapılar 19. yy Osmanlı mimarisine ışık tutmaktadır. Işık konusunda önem vermiş, doğal ışığın kontrolü için güneşlikler kullanmış, yapay ışık içinde sahnelere aydınlatma elemanları yerleştirmiştir. Sanatçı resim sanatında önemli bir yere sahip ışık faktörünü de etkili bir şekilde kullanmıştır.

Hem mekansal hem de figüratif detaylarda toplumun farklı kesimlerinin tercih ve ihtiyaçlarını betimleyerek hikayeler oluşturmuştur. Figürlerinde özellikle kadın modasına dair detaylara yer vermiştir. Erkek figürlerinde meslek gruplarından kimseleri tasvir etmeye çalışmıştır. Çocuk ve hayvan figürleri ile gerçekçi görünüm elde etmiştir. Sanatçının eserlerinde figür-mekan uyumu sağlanmıştır. Mekanlar figürü temsil edecek derecede doygun, figürler ise mekanları dolduracak derecede detaylı resmedilmiştir. Bu bağlamda bir ressamdan öte bir değer olarak Osman Hamdi Bey'in tanınması, bilinmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasının önem taşımaktadır.

Kaynaklar

Araştırma ve İnceleme Eserler

Altan, İ. (1993). Mimarlıkta Mekan Kavramı. *Psikoloji Çalışmaları*, 19, 75-88.

Aytaç, A. (2012). Oryantalist Ressam Jean-Leon Gérôme'nin Tablolarında Tasvirilenmiş Türk El Dokumaları. *Turan-Sam*, 4(13), 97-104.

Bayraktaroğlu, S. (2011). Osman Hamdi Bey'in Tablolarındaki Bazı Halı Tasvirleri ve Bu Halılardaki Motifin İrdelenmesi. *Vakıflar dergisi* (36)

Bey, O. H. (1873). *Les Costumes populaires de la Turquie en 1873*.

Coşkun, Z. (2019). Oryantalizm, Edward Said ve Sanat Tarihinde Değişimler. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 215-247.

Demirarslan, D. (2016). 19. Yüzyıl Türk sivil mimarisinde duvar resmi estetiği ve İstanbul teması. *Mimarlık ve Yaşam*, 1(1), 105-125.

Doğan, C., & Özdoğlar, E. (2015). Starting and today of the interior architecture education; a comparative research on the models of mimar sinan fine arts university, sanayi-i nefise mekteb-i alisi (former mimar sinan fine arts university) and ecole des beaux arts. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 174, 4108-4116.

Eldem, E. (2019). Osman Hamdi Bey'in "karanlık" yılları (1871-1881). *Milli Saraylar Sanat Tarih Mimarlık Dergisi*, (17), 53-75.

Eldem, E. (2011). An Ottoman Traveler to the Orient: Osman Hamdi Bey. *The Poetics and Politics of Space*

Erişti, Ö. C. (2015). Geç dönem Osmanlı resim sanatında kadın imgesinin temsili. *Moment Dergi*, 2(2), 59-79.

Gülaçtı, İ. E. (2017). Osmanlı Resim Sanatı ve Propaganda İlişkisi: Padişah Resimleri ve Şişli Atölyesi. *Yıldız Journal of Art and Design*, 4(1), 29-65.

Kanaç, A. R., (2018). Resimde Manipülasyon Bağlamında Mekan ve Figür. Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi.

Kaplan, N. (2011). Osmanlı Resim Sanatında Cehennem Tasvirleri. *Mukaddime*, 4(4), 175-195.

Kaplanoğlu, L. (2020). Oryantalizm Ekseninde Sanat, Siyaset Ve Din İlişkisi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(45), 722-729.

Kaya, Y. (2017). Oryantalizm–Postkolonyalizm ve Sanat. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 6(30), 647-665.

Kınalı, N. (2006). *1960 sonrası figüratif resimde mekan sorunu* Doctoral dissertation, Sakarya Üniversitesi.

Küçükhasköylü, S. N. (2015). Osmanlı Sarayının Portre Ressamları''. *Milli Saraylar, Sanat-Tarih-Mimarlık Dergisi*, S, 14.

Kıran, H. (2014). 19. Yüzyıl İstanbul'unda Oryantalizm ve Resim Sanatı. *Hakemli Dergi, Yıl: 2014 Sayı: 26/Bahar Peer-Reviewed Journal, Year: 2014 Issue: 26/Spring*, 81.

Öndin, N. (2022) Osman Hamdi Bey. *Hayalperest Yayınevi*

Özçelik, N. (2020). Osman Hamdi Bey'in Portrelerinde Anlam. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 6(2), 449-458.

Papila, A. (2008). Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma döneminde resim sanatının ortaya çıkışı ve Osmanlı kimliğinin resimsel anlatımı. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(1), 117-134.

Solnon, J. F. (2020). Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa, *Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları*.

Tataroğlu, E. (2019). Osman Hamdi Bey: 19. Yüzyilin Türk Müzecisi-Devlet Adami-Ressami- Sanat Eğitimcisi-Arkeoloğu. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(221), 175-185.

Tunç, U. (2018). *Osmanlı Modernleşmesinde Eğitim, Sanat ve Kadın: İnas Sanayi-i Nefise Mekteb-i Âlisi Örneği* (Doctoral dissertation, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Ülker, D. (2016). *Mekan yanılmasıından resim yüzeyine espas* Doctoral dissertation, Anadolu Üniversitesi.